

Motivující principy skupinového on-line hudebního vyučování se zaměřením na vokální činnosti

PhDr. Jiřina Jiříčková, Ph.D.

Univerzita Karlova

Anotace

Příspěvek pojmenovává a ve stručnosti zachycuje motivující vyučovací přístupy uplatnitelné v hromadné hudební výchově se zaměřením na vokální činnosti. Patří sem princip respektu, důvěry, laskavosti, přirozeného zapojení vlastního těla a pozornosti. Navzájem propojené principy, které ve své hudebně výchovné praxi využívá Doug Goodkin, je možné chápat jako základ a zároveň inspirující podnět pro on-line hromadnou výuku hudební výchovy s převahou vokálních aktivit, jejímž úkolem je motivovat děti k vlastním hlasovým projevům a k osobitému přirozenému elementárnímu vyjadřování se prostřednictvím prvků hudby.

Klíčová slova

on-line výuka, vokální činnosti, motivace, vyučovací principy, hudební výchova

Abstract

The paper names and briefly captures the motivating teaching approaches applicable in group music education with a focus on vocal activities. These include respect, trust, affection, physicality, and attention. The motivating and interconnected principles that Doug Goodkin uses can be understood as a basis and at the same time inspiring stimuli for on-line group music teaching with a predominance of vocal activities, whose task is to motivate children to their own vocal expressions and special natural elementary expression through elements of music.

Keywords

on-line teaching, vocal activities, motivation, teaching principles, music education

Motivace je nedílnou a přirozenou součástí učení, specificky také vokálních činností realizovaných dětmi ve školní hudební výchově. Existuje množství výkladů a definic, co to motivace je, a empirických výzkumů o jejím funkčním propojení s ostatními psychickými procesy. Motivaci v souvislosti s vyučováním lze chápat jako komplementární jev učení (Nakonečný, 1996) a zájem dítěte o zpěv představuje „kamének v složité mozaice“ dětské motivace (Čáp, 1993), kde roli hrají potřeby a motivy. Jak děti ke zpěvu, k vokálním činnostem obecně motivovat, bylo a je tématem aktuálním a touto problematikou se zabývá množství autorů. V našem prostoru je to především Alena Tichá (z celé řady publikací jmenujme například její publikaci Učíme děti zpívat). Je všeobecně známo, že v motivaci ke zpěvu hraje vedle mnoha faktorů svou roli věk dětí, individuální přístup pedagoga a samozřejmě prostředí, ve kterém vokální činnosti probíhají. Různé děti reagují na konkrétní pobídky a aktivity pedagoga na základě svého momentálního duševního rozpoložení a řady dalších aspektů rozdílně. Přesto, nebo právě proto, je možné se pokusit stanovit principy, jejichž dodržování může napomoci efektivnímu hudebnímu vyučování a společně realizovaným vokálním činnostem.

Sólový, stejně jako skupinový hlasový projev ve školním prostředí může za určitých podmínek děti uvolnit, naplnit je radostí a motivovat k dalšímu tvořivému hledání vlastních hlasových možností a vyjádření se. V situaci, kdy z různých důvodů škola nenabízí prostor pro společné prezenční zpívání, které by v danou chvíli bylo nejpřirozenější cestou společného hlasového výcviku, budiž nabídnuto společné hudební setkávání se dětí s jejich pedagogem v pravidelném čase k tomu vymezeném a v on-line prostředí. Takové hudební vyučování, před monitorem, zpravidla vsedě, by mělo být s ohledem na sníženou míru pozornosti a zprostředkovanost osobního kontaktu časově omezeno podle věku dětí, denní doby a na základě dalších skutečností podle předem dané domluvy.

Je nasnadě, že hudební výchova, která usiluje o harmonický a komplexní hudební rozvoj dětí v podmínkách on-line výuky, představuje jakési nouzové řešení pro předmět, který

propojuje sociální a hudební interakce a komunikaci dětí. On-line hudební výchova nepředstavuje plnohodnotnou náhradu za prezenčně organizovanou výuku, při které dochází kromě jiného také k jakémusi lidskému propojení mezi dětmi a pedagogem. Navzdory této skutečnosti, nebo právě proto, je autorka tohoto příspěvku přesvědčena o smysluplnosti pravidelné realizace hudebních on-line hodin. Tento příspěvek představuje náměty pro rámec takových hudebních setkání. Vychází z vlastní pedagogické praxe s dětmi a mládeží ve věku 7 až 23 let na základě pěti principů vyjadřujících respektující a aktivní hudební výchovu amerického hudebního pedagoga Douga Goodkina (2019), kterými jsou princip respektu, důvěry, laskavosti, přirozeného zapojení vlastního těla a princip pozornosti.

Respekt

Při on-line výuce hudební výchovy mají děti vypnuté mikrofony. Ve společných pěveckých aktivitách se hlasově realizují při současném zpěvu s pedagogem, jehož hlas je provází, v imitačních aktivitách, kdy napodobují na základě pedagogových pokynů konkrétní zvukové projevy nebo melodický či melodicko-rytmický úryvek pedagoga, tvoří elementární pěveckou improvizaci opět podle pokynů pedagoga. Děti reagují dílčím způsobem na výzvy pedagoga pro individuální zapnutí mikrofону či hromadnou vokální aktivitu, ve které pedagog pracuje s časovým posunem jednotlivých hlasových projevů se zřetelem zvukového doprovodu, přede hry, mezihry nebo do hry bez přesného rytmického ukotvení. Individuální hlasové představení dítěte před ostatními na základě výzvy pedagoga, nebo i samotného dítěte, se děje po vzájemné domluvě a souhlasu a při zvýšené citlivosti pedagoga s ohledem na omezené možnosti okamžité zpětné vazby a skutečnost zvukových nedopatření a nepochopení si vlivem kvality internetu. Žádoucí je ponechat dětem možnost vyzkoušet si nabízené hlasové aktivity v bezpečí svého domova bez zvukové kontroly pedagoga nebo ostatních, avšak s hlasovým předvedením pedagogem a jeho navedením, jak na to. Pedagog respektuje pocity zejména dospívajících dětí, z nichž některé nevnímají svůj zprostředkovaný obraz pozitivně a cítí se lépe, pokud nemusí být ostatními při svých hlasových projevech, byť ostatními neslyšitelných, viděni.

Důvěra

Z výše uvedeného vyplývá, že pedagog nemůže až na výjimky sluchem postihnout hlasové projevy dětí, které se hudebních aktivit v on-line prostoru účastní. Verbálně i gestikou děti motivuje a vyjadřuje své přesvědčení o tom, že děti v daný okamžik navrhované hudební aktivity spolu s ním konají. Děti s důvěrou přijímají aktivity jako takové, jež mají možnost s pocitem úspěchu zdárně zvládnout, aniž by pedagog jejich předvedení mohl vždy verbálně posoudit.

Laskavost

Hlasový projev pedagoga, který k dětem putuje prostřednictvím technologií, nemůže obsahovat složku prezenčního propojení, kontaktu, který napomáhá citlivějšímu přístupu pedagoga v reakci na projev dítěte. O to větší pozornost je třeba věnovat laskavosti v hlasovém i pohybovém projevu pedagoga, který však nelze zaměňovat za falešné zalíbení se a masku nepřiměřeně nízkých požadavků na zapojení se dítěte do výuky. Obdobně je žádoucí učit děti laskavému citlivému posuzování ostatních dětských účastníků hudebního vyučování, nebo samotného pedagoga, s ohledem na možnou proměnlivou kvalitu internetového připojení, technických parametrů jednotlivých koncových přijímačů dětí, prostředí, ve kterém se doma nacházejí (hluk, více osob v jedné místnosti apod.).

Zapojení těla

Ve školní hudební výchově usilujeme o přirozený a uvolněný hlasový projev dětí. Zejména v mladším věku, ale i později, je velkou nápomocí, stejně jako přirozeností, pokud děti svůj zpěv doprovázejí nenásilnými, sobě vlastními pohyby. V on-line prostředí pohybový zřetel představuje významného pomocníka pedagoga, který může jednak využít nápomoci doprovodného pohybu při průpravných dechových a hlasových cvičeních, nácvičku písně – znázornění obsahu písně, průběhu melodie za pomoci fonogestiky či zachycení rytmického průběhu melodie. Děti se tímto způsobem efektivněji učí nový hudební materiál a zároveň pohybový doprovod písně vybízí k jindy

zažité změně nácviku, k ozřejmění a nacvičení problematického místa, vyjádření dynamiky nebo společně realizované rychlosti či pomalosti zpěvu. V neposlední řadě společný pohybový doprovod zpěvu působí motivačně, neboť právě tato činnost je při zapnutých kamerách, i s vědomím časového posunu, uchopitelná jako hmatatelný výsledek společné aktivity. Pohybový doprovod písně děti jakoby nutí k hlasovému zapojení a k zažití a procvičení textu písně.

Pozornost

Označení pozornost je možné chápat dvěma způsoby. Jednak jako citlivé vnímání druhého člověka, paralelu respektu, a jednak jako soustředění na určitý problém. Protože prvnímu významu slova byl věnován odstavec výše v textu, obsah posledního z Goodkinových principů řeší téma zaměřenosti, soustředěnosti na danou situaci. Z pozice dítěte je důležité vnímat důležitost vhodně připravených podnětů ze strany pedagoga, střídání aktivit a jejich pestrost v duchu požadavku Jana Amose Komenského „Vše, čemu se vyučuje, nechť je spojováno s milou rozmanitostí.“ (Komenský, 1946, s. 97). Při vokálních aktivitách je možné děti upoutat doprovodnými gesty, drobnou elementární choreografií, ale také využitím rekvizit, které děti v on-line výuce při zpěvu ukazují, které současně vyrobí, nebo mají předpřipravené. Osvědčenou možností je kresba jako doprovod zpěvu dítěte. Zároveň je třeba zdůraznit aspekt pozorného naslouchání pedagoga – vnímání verbálních i neverbálních projevů dětí, připravenost zareagovat na případné technické nedostatky on-line přenosu a schopnost je adekvátně řešit, pozorné shrnutí proběhlé výuky a pedagogův vlastní neverbální projev.

Příklad on-line vyučovací hodiny

Pojďme si nyní názorně pro inspiraci představit záznam jedné vyučovací hodiny dětí mladšího školního věku, která proběhla na začátku zimy 2020 krátce před lidovou zvyklostí chození čertů po Zemi. Výuka byla realizována autorkou příspěvku v rámci on-line hodin přípravného pěveckého sboru Jiříčky Minorky ze ZUŠ Mladá Boleslav. Děti byly vyzvány, aby si do výuky připravily paruku, pokud ji mají k dispozici, případně se

ustrojily do typických barev, které jsou s čerty spojovány: černé a červené, a dále u obrazovek měly k dispozici dvě vařečky.

ZOOM hodina byla koncipována z několika jednoduchých dětských písní o čertech tak, aby se děti s jejich pomocí seznámily s čertovským příběhem a zazpívaly si větší množství písní v rámci jedné vyučovací hodiny. Vyučovací hodinou se prolínal následující příběh: *V pekle se zdraví čerti. Poránu většinou nemají dobrou náladu, rádi spí, a tak zpívají smutně a také se tak tváří. Postupně se jim zlepší nálada. Zaláteří a lezou z pekla ven (píseň Z pekla leze čert). Na zemi zatím Káča shání ženicha. Jeden z čertů se jí moc líbí, a tak mu skočí okolo krku... A už tu je malý čertík. O něj se stará bába. Kolébá ho, nakonec si všichni společně zatancují čertovský tanec.*

V hodině byly využity dvě vařečky – jako symbol vaření a dobrého jídla, předmět, který k rytmickým hrátkám dle předpokladu měly k dispozici při distanční výuce doma všechny děti, jako rekvizity znázorňující postavy čerta a Káči (Káča – vařečka ozdobená mašlí).

Cílem distanční pěvecké výuky byla aktivizace dětí, radost ze společného setkání spojeného se zpěvem, uvolněný a radostný hlasový projev. Vyučující do výuky zařadila prvky muzikoterapie se záměrem umožnit dětem s úspěchem si zažít dílčí hudební aktivity.

Úvod

„Dobrý den přeju všem, dneska si tu zapěju.“ Zpěv společného pozdravu. Doplnění jednoduchého popěvku hrou na vařečky. Společná hra na vařečky před tělem, za tělem, nahoře a dole. Imitace, posléze možnost dětí v instrumentálních mezihrách hry vlastního rytmického modelu. Probuzení jednotlivých částí těla.

Uvolnění mluvidel

Zpěv dětem známé písně na čertí citoslovce „bll“, poté pouze „b“ – protažení svalů v obličeji, zpěv s výrazem (smutek, naštvání), zapojení mimických svalů. Monitor zastupuje zrcadlo, ve kterém se čert vidí, děti zpívají elementární popěvek „Zrcadlo, zrcadlo, zrcadylko, teď spolu zatancujem si malinko.“ (podle S. Salmon – píseň Zrcadlo). Celkový uvolněný pohyb dětí při zpěvu.

Zpěv písně Když má čert smutek...

Když má čert smutek, když má čert stesk, tak dělá ble, ble, ble, ble, ble, ble, ble, tak dělá ble, ble každičký den.

Když má čert radost, když nesmutní, tak dělá ble, ble, ble, ble, ble, ble, ble, ble s velkou chutí.

Nácvik písně imitací, přirozený pohyb dětí ke zpěvu písně, doprovod zpěvu hrou na vařečky, změna nálady písně (z moll do dur).

Možný další námět: vytváření zvukomalby jako předehra a dohra k písni za použití vařeček (ťukání vařeček o sebe, o různé předměty) – objevování zvukových možností předmětů v domácím prostředí.

Společné procvičení jazyka – všechny děti mají zapnutý mikrofon

Námět pro prezenční výuku: Hledání pohybových možností, jak kolébat čerta – spolupráce dvojic.

Pohybový doprovod

Zpěv písně v rychlém tempu s nahrávkou a instrumentální nebo pohybový doprovod nahrávky. Jednoduché poskoky nebo vlastní pohybový doprovod v rytmu polky.

Společné radostné rozloučení za pomoci citoslovce „blil“.

Výuka trvala 45 minut a po celou dobu se jí aktivně se zapnutými obrazovkami účastnilo třicet dětí. V následném rozhovoru o průběhu hodiny děti pozitivně hodnotily dle jejich slov veselou atmosféru, střídání činností, využití rekvizit i závěrečné pohybové odreagování se.

Shrnutí

Školní hudební výchova zprostředkovává hravé a živé spojení s hudbou. Poslechem hudby se děti učí vnímat své emoce a pracovat s nimi. Hudba v dětech oslovuje jejich přirozenou podstatu, pohybové vyjádření, a zpěv, který je považován za přirozený projev člověka, může jako takový přinést dětem radost a uspokojení v bezstarostných

i neradostných životních chvílích. Živá prezenční výuka hudební výchovy obsahující společný zpěv dětí je nenahraditelná.

Po poměrně nedávné zkušenosti se školní výukou realizovanou pouze off-line nebo on-line formou a s veřejným zákazem společného prezenčního zpívání tento příspěvek zprostředkovává a stručně zachycuje motivační principy uplatnitelné v on-line hudebním vyučování se zaměřením na vokální činnosti, které mohou hudebním pedagogům napomoci při organizaci hudebních setkání na dálku. Jako příklad autorka uvádí konkrétní vyučovací hodinu s dětmi mladšího školního věku. Obdobné aktivity, přizpůsobené věku dětí a postavené na motivujících a navzájem propojených principech hudebního vyučování Douga Goodkina, jsou realizovatelné napříč věkovým spektrem. Důležitou roli zde hraje aktivizace účastníků vyučovacího procesu a principy respektu, důvěry, laskavosti, přirozeného pohybového doprovodu a princip pozornosti. Uvedené principy je možné chápat jako jakousi výukovou bázi pro aktivní distanční hromadnou výuku hudební výchovy s převahou vokálních aktivit a jejich pravidelné a přirozené uplatňování nejen v on-line výuce je doporučením hodné. Taková hudební výchova s vokálními činnostmi dokáže i navzdory obtížným podmínkám děti motivovat k vlastním hlasovým projevům a k osobitému přirozenému elementárnímu vyjadřování se prostřednictvím prvků hudby.

Zdroje

Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování*. Univerzita Karlova.

Goodkin, D. (2019). *Teach Like It's Music*. Pentatonic Press.

Komenský, J. A. (1946). *Didaktika analytická*. Samcovo knihkupectví v Praze II.

Nakonečný, M. (1996). *Motivace lidského chování*. Academia.

Tichá, A. (2005). *Učíme děti zpívat*. Portál.